

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 20. junija 1860.

Janšev gips (sadra). *)

Janez Janša na Dovjem na Gorenskem (Lengenfeld in Oberkrain) že čez 25 let gips lomi v tem kraju. Gips cele te okolice kmetovavci že dolgo močno obrajta; prodalo se ga je tedaj veliko tavžent centov na vse kraje. Janez Janša, posestnik na Dovjem, pa ima še posebno dober gips, zato, ker ga ne tolče samo v stopah, ampak ga tudi melje v mlinu. In ravno to, da hitro in veliko zdá, je pri gipsu veliko več vredno, kakor marsikdo misli, ki ne vé, da se v drobni prah zmletega gipsa detelja in vsaka rastlina veliko lože navzame kakor v stopah, če tudi drobno stolčenega. V Janševem gipsu je pa še nekaj, kar mu posebno vrednost daje in kar je najučnejša c. k. zemljoznanska družba na Dunaji (k. k. geologische Reichsanstalt) s pismom, ki ga ima Janša od slavnega vodja Haidinger-ja v rokah, sama poterdila in to tudi v dunajskih novicah „Wiener Zeitg.“ Nr. 43 in 44, 1856 razglasila. Rekla je namreč med drugim, da gosp. dr. Karl Peters, potovaje leta 1855 po Gorenskem in preiskovaje gips okoli Dovjega, je Janša na vso moč nagovarjal, naj začne kmetijstvu v prid prav pridno kopati gips; gips njegov je sive barve in je na pogled zelo čist, in ravno to mu daje veliko vrednost, ker so glinasti in apneni deli v ravno pravi meri mešani; ogeljno-kislega apna ima okoli 20 odstotkov, in kar je še posebno pomina vredno, je to, da ima veliko grenjke soli v sebi.

V pismu, ki ga je Janša od gori imenovane dunajske akademije dobil, so pa prav na drobno popisani deli, iz katerih je njegov gips zložen, namreč v 100 funtih ali v 1 centu gipsa je

- 22,3 funtov žvepleno-kisle apnice,
- 14,4 „ žvepleno-kisle magnezije ali grenjke soli,
- 12,8 „ ogeljno-kislina,
- 12,6 „ v kislinah neraztopljivih ostankov (peska itd.),
- 5,3 „ v kislinah raztopljene kremenice, glin in železnega okisanca,
- 12,6 „ vode.

Primešana glina, ogeljno-kisla apnica in grenjka sol dajejo temu gipsu posebno vrednost.

Tako hvali imenitna dunajska akademija Janšev gips.

Med gipsom in gipsom je tedaj velik razloček, kar se tiče njegove rodovitne moči; zato se marsikdo čudi, ako z gipsom potrese deteljše, pa vidi le malo prida, zakaj? — zato ker nima vsak gips enake moči.

Drugo pa je še to, da dober gips še veliko več zdá, ako je v mlinu zmlet, kakor smo gori rekli.

Janez Janša ima svoj magacin v Kranji (Krainburg) in prodaja tu zmetega gipsa cent po 1 gold., v stopah stolčenega pa po 83 krajc. nov. dn.

*) Ker ne le samo večletna skušnja, temuč tudi visoko učena dunajska akademija, kateri gré v takih rečeh prva beseda, hvali Janšev gips na vso moč, smo toliko raj dovolili prostor tem versticam, ker vémo, da umni kmetijski gospodarji ne gledajo le samo na to, počim da je gips, temuč tudi kakošen da je.

Vred.

Naj jo še jez povem,

kako Kras in njegove goline v gojzd predelati.

Po Krasu gojzdno drevje saditi, je sicer dober namen; al, kakor prislovica pravi, „malo kruha bo iz te moke“, in uzrok je ta-le:

Na Krasu so tla sploh kamnitne in le po malem se zemlje med kamnjem nahaja. Vetrovi, posebno burja, imajo veliko moč po Krasu in golinah, katerim ob dežji, večidel v hudih plošah. še voda silno pripomore v razdjava posamesnih dreves in tudi zeliš, kar se tako-le zgodi: Ob suši, ktera večidel Kras tare, se kamnite tla hitro razpokajo, po razpokah burja pometa in zemljo na vse kraje raznaša; potem začne večidel z nalivom deževati; voda po imenovanih pokah, ki jih je burja še razširila, hudo dere, zemljo odnaša in tako le enmalo navpične tla čedalje bolj kamnitne in gole prihajajo, da nobeni rastlini ni mogoče, se v njih ukoreniniti. Z zasajanjem drevja ni po Krasu gojzda pričakovati; naj se le prevdari, da je treba jamo skopati drevesu; s tem se pa tla zrahljajo, kar je še slabše kakor so zgorej imenovane poke, zato ker burja po zrahljanih tleh zemljo še lože odnaša. Vsajeno drevesce potem le hira; če ga hočeš burje obvarovati, mu moraš tri količe v podporo dati, in še bo malo ktero odrastlo. Ti količi pa velike stroške prizadenejo; se navadno pokradejo; potem pa burja drevesce hitro omaje in podere.

Na Krasu se tudi široki kraji nahajajo, kjer ni mogoče drevescu jame skopati, ker so tako kamnitne tla, da še z železno pralico ne moreš luknje narediti. To pa zato opomnim, ker vsaki pravega Krasa ne pozna, da me ne bo kdo zavnil, češ, naj se pa zasađi s takim drevjem, ktereга količi po luknjah sajani se primejo in rastejo. Živina, ktera se po Krasu pase, s tem škoduje, da se ob drevje češe in guli, ga omaje in celó podere, če tudi je s tremi količi podperto. Če pa more, se vé, da ga še raje obje.

Kdor je vse to sam vidil, po Krasu lesa ne bo sadil.

Res so tla po Krasu tako kamnitne, da kak tujec, viditi jih, poreče: „tukaj celó nič rasti ne more“. Al to ni res.

V najbolj kamnitnih tleh je več manjih in večjih zemljenih žil. Tem je treba najpopred v pomoč priti, da se čez kamnje vzdignejo, ga pokrijejo in tla rastlinam stanoovitno ugodne napravijo. Prihodnjemu drevju in gojzdiču se mora podlaga oskerbiti, da bo burje, vode ali zalivov, živine pa tudi zmikovcov varvano. Po najbolj kamnitnem Krasu je pa to mogoče, brez posebnih stroškov, tako rekoč, samo po sebi dognati.

Kras že delj časa poznam in ob kratkem povem, kako ga je mogoče v malo letih v germovje spreobrniti; potem pa bo prav lahko, gojzd zarediti brez zasajenega drevja.

Najpred je treba po Krasu, če je tudi skalovnat, brinjevi jagod posijati; to bo po kamnitnih tleh na zemljene žile, po skalovji pa v razpoke in luknjice naletelo. Sèm ter tjè se nahajajo brinjevi germiči po najslabjih tleh in skalovji, ki so se sami po sebi zarastli in se vsakemu

vremenu zoperstavljajo; celó drevju strupeni kozji zob brinja ne vžuga. Če brinjevega germa človeška roka ne zatare, se okoli njega čedalje več zemlje nabira, po kateri in po svojem zernu, svojih koreninicah in vejicah — se germ zmiraj bolj razširja. Kar se pa dozda samo po sebi sém ter tje nahaja, bo v malo letih desti gostejše, ako bi po prvi setvi od sto zern le 40 germičev izrastlo. Kjer se prva sled brinja zapazi, ravno tam naj se drugo seme seje, ktero bo večidel med prvim že odraščeniš še veliko lepše izrastlo.

Tretje ali četrte leto po prvi setvi je pa treba, med brinje seme glogovo ali seme belega ternja sejati, ktero si bo že dobro pomagalo in hitrejše rastlo. Germički bojo zmiraj gostejši; prah, ki ga burja prenaša, se bo med njimi ustavljal; tudi zemlja, ki jo dež spira in odnaša, se bo med njimi nabirala. Germovje bo potem, po svojih odpadkih in koreninah zmiraj gostejše prihajalo in dozda gole tla pokrivalo; vse, kar bo burja ali ob dežji voda med to germovje prinesla, bo med njim ostalo in tako se bo zemlja nabirala. Takošno germovje, posebno če se glogovo ternje križem pripogne, zraste tako gosto, da ne človek ne živina med-nj ne more. Hostno seme, ki je v takošno germovje posejano, kaj veselo raste, ker je vseh nesreč obvarovano — tudi germovje v kratkem prehit.

Prav po kamnitih tleh sem vidil posamne brinjeve, kasneje z glogovim ternjem pomešane germiče; čedalje širji so prihajali in zemljo okoli sebe zarodili, kjer je bila pred gola stena viditi; v 10 do 12 letih sem pa tudi iz teh germov, kamor je burja le mogla zernje zanesti, vidil po dva sežnja visoke hrastiče in bukvice veselo rasti. Posebno kozé so kaj okoli plesale; al v germ niso mogle, in tako je germ prav lepo drevje izredil.

Naj pride tedaj človek na pomoč, in germovje mu bo Kras pogojzdilo.

Nič ni pod nebom, da bi zopernikov ne našlo; tudi temu svetu se bodo taki našli; al naj premislijo, da več ko se Kras gleda — večji prihaja! Kdor se hoče dela po tem kratkem navodu djansko poprijeti, mu v večji vspeh rad še marsikaj družega potrebnega povem; stavim, da mi ne bo nobene pregriznil.

Drugikrat od hostnega semena, ktero gré med germovje sejati, da bo drevje zrastle, ki ga Kras ljubi, pa je tudi kmetijstvu v korist.

V Ljubljani mesca majnika 1860. Ant. Zupančič.

Vélikí zbor krajske kmetijske družbe.

(Dalje.)

Da se gospodarjem živinska reja polajša, iz slabe živine bolja napravi, z boljo in več vredno živino pa na pomoč pride našim kmetijam, je živa potreba, da se cena živinske soli zniža. Dokler je živinska sol tako draga kakor je sedaj, si je kmetovavci ne morejo kupovati, ker nekteri je še sami za svojo jéd nimajo; brez soli pa hira človek in živina, zlasti goveja in drobnica, in zlasti v takih časih, kadar gospodarji ne morejo svoji živini dobre klaje pokladati; sol zboljša slabo pičo, da je tečnejša in ni nezdrava. Večkrat so že kmetijske družbe vsega našega cesarstva prosile c. kr. ministerstvo, naj se usmili kmetijstva, in zniža ceno soli ter jo dá prodajati po vseh krajih cesarstva po edini tarifi. Čeravno dozda še niso bile uslišane, vendar ne smemo nehati terkati na vrata visoke vlade, zato postavljam tudi med pomočke, kako nadlogam kmetijstvu v okom priti:

3) nižjo ceno živinske soli. Ker je na predlog podružnice radoljske gospod Ambrož danes iznova na vse strani dobro pretresel to važno zadevo, mi ni treba o tem več govoriti.

Rejo goveje živine pa tare pri nas še druga nadloga,

namreč ta, da nam manjka bikov. Številjenje naše domače živine leta 1857 nam je razodelo, da v primeri s kravami je skor povsod premalo bikov (juncov). Ker dosti krav zavoljo tega jalovih ostane, in ker je o takem pomankanju vsak bik dober, da je le bik, je očitno, da to množi kmetijstvu nadloge. Kmetijska družba izposoja sicer podružnicam svojim bike, — al to le malo zdá. Svetujem tedaj — je rekel dr. Bleiweis — naj si po izgledu družih dežel tudi pri nas

4) vsaka občina (srenja ali soseska) oskerbi po številu svojih krav pripravnih bikov. Ker pa taka naprava spada v opravilstvo sosesk ali občin, naj bi kmetijska družba sprožila to reč po deželnem namestništvu takrat, kakor bojo občine po novi osnovi ustanovljene in bo novo deželno namestništvo (Landesvertretung) svojo moč zadobilo. Napravo občinskih bikov po dobrih izgledih družih dežel ustanoviti, bi ne bilo težko, ker je takih izgledov dovelj in je, na priliko, celó v Švajci predpisano, da za 40 do 60 krav se derži en bik za pleme. Da se pa izberajo le dobri biki za ta namen, je ta reč tako uravnana kakor pri žebcih za pleme, kateri morajo tudi licencijo za to opravilo imeti.

Če je vse to v drugih deželah in celó v takih, kjer je, kakor v Švajci, živinoreja na tako visoki stopnji, pač mi ne bomo godernjali zoper tako napravo pri nas, kjer je živinska reja na tako nizki stopnji.

S tem, da si za kmetijstvo naše pridobimo več svetá, da bolje obdelujemo naše polje in senožeti in da si boljšamo svojo živinorejo, pa še ni vse storjeno, treba je — je rekel dr. Bleiweis dalje — da ne pozabimo sadnih drevés in murv. Vse žile moramo napeti, da zasadimo tiste milijone in milijone dreves, ki imajo na Krajskem še prostora dovelj; tako bo gospodarjem sadje in svilarstvo (žida) pomagalo, kadar jim polje in njiva ne obrodi. Ker nas pa skušnja uči, da vsi, tudi sto- in stokrat ponavljani poduki ne zdajo dosti, je treba, da visoka vlada tudi pri nas pride sadjo- in murboreji na pomoč kakor drugod; gotovo ji bo ta pomoč manj stroškov prizadjala kakor jih ima zdaj, ko more večkrat davke odpisovati in verh tega še milodare deliti. Presvitli cesar so ukazali letos, naj se iz državne kase daruje ubogim Dolencem in Notranjcem 20.000 gold.; — nabralo se je po pozivu našega deželnega gosp. poglavarja še družih tavžentov — al koliko more vse to zdati, ker je siromakov toliko? Le malo od teh dnarjev bo doletelo kmetijstvo, njive in senožeti, večino tega dnarja bojo povžili lačni želodci. Al bo državna kasa mogla vselej priti na pomoč, ako se utegnejo take nadloge večkrat ponavljati? — ali ne bo radodarnost drugih ljudi opešala, ako se prepogostoma sliši „dajte, dajte!“ Treba je tedaj po družih potih skerbeti, da se domači pridelki vsake sorte pomnožijo kar najbolj je moč, da drugi studenec teče, kadar je prvi usahnul.

Živa potreba bi tedaj bila, da vlada bi saj skozi 5 let poredoma vsako leto 1000 gold. v ta cilj in konec darovala, da bi se v najrevniših krajih Dolenskega in Notranjskega za ta dnar sadnih dreves in murv zasadilo in izrejene drevesa bolj ubožnim kmetom zastonj darovale; kar bi pa morebiti čez te stroške od vsakoletnih 1000 gold. ostalo, naj bi se za premije najpridnišim sadjorejčom razdelilo. Med vsem sadjem pa naj se češpelj največ zaredi, ker češplja je, kakor koli jo oberremo, kraljica vsega sadja zlasti na Dolenskem, pa tudi na Notranjskem in Gorenkem. Kakor se dozda kaže, bo letos dobra letina za češplje, ako ne pride pozneje kakošna nesreča čez nje. Naj bi se tedaj že zdaj v najrevniših kantonih Dolenskega in Notranjskega poiskali prostori, kamor bi se v jeseni nabranih košic kake 3 ali 4 milijone vsejalo — ravno tako naj bi se za murvino seme odločil pripraven prostor. Prostor se bo že dobil, če se bo le iskal; saj menda nikjer ne manjka občinskih (soses-